

RECENZIE

HLAVAČKOVÁ, Miriam (ed.). *OD SYMBOLU K SLOVU. Podoby stredovekej komunikácie*. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2016, 456 s. ISBN 9788022415378.

Svet symbolov, obrazov, rituálov či slov ako špecifických prostriedkov komunikácie siaha do najstarších čias ľudskej existencie. Od šírenia informácií v stredoveku po súčasné podoby ich moderného zdieľania však prešla dlhá cesta. Taká vedie aj k uchopeniu tak ideovo či časovo vzdialenej problematiky, akú predstavujú spôsoby odovzdávania a prijímania informácií v stredovekej spoločnosti. Práve témy, ktoré spája snaha o zachytenie rôznych aspektov ústnej, neverbálnej či písomnej komunikácie v stredoveku sa stali ústredným motívom recenzovanej monografie pod názvom *Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie*. Spojivom monografie sa stal centrálny námet, no diferencovaný prístup autorov tejto kolektívnej práce zároveň zvyrazňuje jej rozdelenie na päť tematických okruhov. Prvé dva sa zameriavajú na reč diplomatických posolstiev či výmenu informácií rôznych spoločenských skupín, tretí prenáša ich interakciu do symbolickej roviny a posledné tematické celky sledujú výpovednú hodnotu komunikačných symbolov v naračných prameňoch, stredovekej nástennej maľbe, pečatiach či notáciách.

Prvý príspevok k dejinám stredovekej diplomacie priniesol Miroslav Lysý. Autor sa zameril na raný stredovek, jeho záujem však smeruje najmä k 9. storočiu a písomným prameňom z veľkomoravského obdobia. Dôraz je v štúdií kladený na otázky, ktoré súvisia so spôsobmi vysielania poslov (priamo panovníkom alebo spoločenskými elitami prostredníctvom snemu), spojitosťou medzi zasielanými darmi a možnou podriadenosťou veľkomoravského kniežaťa vo vzťahu k východofranským panovníkom či s (ne)existenciou poslov vyčlenených výlučne pre tieto účely aj v slovanskom prostredí. Autor vo svojich záveroch zdôrazňuje, napriek absencii jednotných mechanizmov pri vysielaní a prijímaní posolstiev, posun v diplomatickej praxi slovanského prostredia veľkomoravskej diplomacie. O podrobne prameňmi zachytenom napredovaní v spôsoboch diplomatickej komunikácie však prinášajú svedectvo až príspevky Tomáša Homoľu a Evy Frimmovej. Obaja autori sa opierajú o podrobné správy týkajúce sa rozmáhajúcej sa diplomatickej praxe na dvoroch významných panovníckych rodov. Príspevky na seba nadväzujú časovo, avšak v problematike postavili obaja autori do popredia odlišné aspekty diplomatických rokovaní. V širšom kontexte spracoval ich priebeh v období vlády Mateja Korvína Tomáš Homoľa; na základe kronikárskych správ sa tak venoval sprievodným rituálom, symbolickej komunikácii a zákulisiu diplomatických ťahov aktérov politického diania. Eva Frimmová sa zameriava na diplomatickú činnosť Jagelovcov, no predovšetkým Habsburgovcov na začiatku 16. storočia najmä v politickom kontexte. Pri rokovaníach o dynastických zväzkoch poukazuje na aktívnu úlohu pápežskej diplomacie, finančné pozadie diplomatických úspechov či na cisárom rozduchované vojenské konflikty s cieľom posilniť mocenské plány Habsburgovcov v strednej Európe.

Komunikácia medzi dvorom kráľovnej Barbory Celjskej a kráľa Žigmunda Luxemburského z pera Daniely Dvořákové otvára v monografii druhý tematický okruh zameraný na verbálnu a písomnú komunikáciu. Zloženie kráľovného dvora predstavila autorka v podobe grafov, na základe ktorých poukazuje na postupnú zmenu jeho skladby. Jej závery, napriek výnimočnej pozícii kráľovnej Barbory v mocenskej štruktúre Uhorského kráľovstva, spochybňujú možnú existenciu konkurenčného prostredia pre dvor uhorského kráľa. Rozličné podoby stredovekej komunikácie, zamerané na katolícke prostredie husitských Čiech a na príbuzenské zväzky v rámci šľachtických rodov, predstavujú príspevky Jana Hrdinu a Moniky Tihányiovej. Prvý poodhaľuje dobové problémy nižšieho katolíckeho kléru v rozmedzí rokov 1420 – 1467 prostredníctvom úradných a súkromných listov a listín, druhý je predovšetkým sondou do rodinných a sobášnych vzťahov vybraných šľachtických predstaviteľov. Miriam Hlavačková obracia svoju pozornosť k vykonávaniu lekárskeho povolania v stredoveku. Na pozadí širšie načrtnutej problematiky, ktorá zahŕňa všeobecnejšiu charakteristiku stredovekého liečiteľstva, spôsoby liečby či existenciu dobových predsudkov vo vnímaní príčin ochorenia, predstavuje autorka okrem iného odporúčané, občas pomerne kuriózne postupy pri komunikácii lekára a pacienta; práve tie však prinášajú, okrem odľahčenia skúmanej problematiky, svedectvo o nám už tak vzdialenom myšlienkovom systéme stredovekého človeka. Štatistickou metódou spracováva údaje o právnych konaniach na príklade Spišskej kapituly ako hodnoverného miesta v rokoch 1260 – 1387 Peter Labanc. V príspevku si všíma nárast frekvencie právnych konaní v jednotlivých obdobiach existencie skúmaného hodnoverného miesta, postavenie hodnostára žiadajúceho kapitolu o svedectvo, počty svedkov právnych konaní či ich priemerný čas. Autor pri formulovaní záverov konštatuje rastúci význam písomného svedectva v právnom systéme, tendenciu smerujúcu k inštitucionálnemu zabezpečeniu štátnej moci a perspektívu ďalšieho výskumu; uvedené konštatovanie však zrejme platí pre každý z príspevkov daného tematického okruhu.

K symbolickým aspektom stredovekej komunikácie sa obracia tretia, ale čiastočne aj štvrtá a posledná časť monografie. Z hľadiska symboliky a funkcie stredovekých zvonov priniesol prínosný príspevok k problematike Tomáš Borovský. Autor tu svoju pozornosť nezameriava len na postavenie zvonov v liturgii, ale aj s ňou súvisiacich mestských slávností. Príspevok je pretkaný zaujímavými príkladmi z česko-moravského prostredia, ktoré poukazujú na význam funkcie zvonov ako prostriedkov stredovekej pamäte (memoriálne aspekty pri pripomínaní výročia úmrtí) či ako významná súčasť mestskej správy a práva (zvolávanie obyvateľstva na zhromaždenia). O sociálnom rozvrstvení mestskej spoločnosti či o finančných investíciách majetných vrstiev informuje na príklade bratislavského mestského prostredia Žofia Lysá. Autorka si všíma motívy konania zúčastnených strán. Venuje sa tak v rámci problematiky aj množiacim sa donáciám pre cirkevné inštitúcie, ktorých vznik však celkom jednoznačne spája s náboženskými motívmi. Symbolickou rovinou pôsobnosti litovského kniežaťa Žigmunda Korybutoviča v husitských Čechách a historickou pamäťou na jeho úsilie získať český trón v prameňoch sa zaoberá Martin Nodl. Autorovi sa umne podarilo zobrazit' dobovú odozvu počiatočných úspechov či následný pád kniežaťa v symbolickom počínaní aktérov, ale aj neskorších sprostredkovateľov popisovaných udalostí. Okruh tém kapitoly uzaviera príspevok Juraja Hricu o koreňoch kresťanstva a kulte svätcov uctievaných

v panónskych mestách. Autor sa však venuje aj translácii ich ostatkov a prenosu ich kultu do obdobia raného stredoveku.

Na literárny jazyk naračných prameňov sa zameriavajú príspevky štvrtej časti práce. O ságach a piesňach germánskeho pôvodu, zapísaných až po prekonaní storočí, v ktorých sa šírili ústne, píše Peter Bystrický. Autor nečerpá poznatky len z germánskej mytológie, ale aj histórie. Jeho príspevok obsahuje generáciami prednášačov ústne tradovanú poéziu aj prozaické diela. Rané správy o Karpatoch až do 13. storočia sa stali predmetom príspevku Pavla Hudáčka. Autor si tak najmä v kronikách všima opis lesnatého územia, symbolický význam vlastností, ktoré boli lesu stredovekými rozprávačmi pridelované a existenciu pohraničných lesov, vnímaných ako určitý druh bariéry. Marek Oravec nachádza zmienky o luxusných predmetoch na stránkach legiend a kroník. Na príklade najstarších naračných prameňov sleduje ich symbolické funkcie a vnímanie v stredovekej spoločnosti.

Záverečná kapitola práce je zameraná na vizuálnu a hudobnú komunikáciu. Dušan Buran tak predstavuje predovšetkým gotickú monumentálnu nástennú maľbu ako prostriedok vizuálnej komunikácie. V príspevku poukazuje najmä na dôvody imitácií výtvarných zobrazení, čím zdôrazňuje funkciu a účel napodobňovania luxusných materiálov či dobovo vyhláďovaných motívov. Stredoveké notácie na území Slovenska, teda pramene hudobnej kultúry stredoveku od konca 11. do 16. storočia skúma Eva Veselovská. Vývoj notačných systémov si všima v závislosti od cirkevných centier, v ktorých postupne vznikali. Súčasťou jej príspevku je tiež obrazová príloha. Kolektívnu prácu autorov uzatvára príspevok Miroslava Glejteka venovaný symbolickej, informačnej a komunikačnej hodnote pečate. Autor aj prostredníctvom bohatej obrazovej prílohy predstavuje najmä panovnícke, mestské a cirkevné pečate, pričom sa však v príspevku snaží nachádzať motívy, ktoré viedli často k zložitejším pečaťným obrazom. Vo svojich záveroch naznačuje, že ani ich zložitejšia symbolika nemusela byť prístupná a určená len intelektuálnym elitám spoločnosti.

Predstavená monografia je tak ako celok kolektívnym počinom autorov, ktorým sa podarilo sklbiť rozličné aspekty stredovekej komunikácie do obsahovo bohatej, vzhľadom na pomerne široký ústredný námet však až prekvapivo ucelenej publikácie. Práve téma výmeny informácií v stredoveku tak sklúbila pomerne širokú a rôznorodú oblasť výskumu autorov do homogénne pôsobiaceho knižného titulu. Čiastkové štúdie sa tu pritom nezameriavajú len na popis spôsobov fungovania komunikačných kanálov v stredovekej spoločnosti, ale aj na symboly či funkcie, ktoré v nej jednotlivé aspekty sociálnej interakcie plnili. Sledovanie tých istých javov v inom čase (diplomacia prax v ranom až neskorom stredoveku) či na príklade rôznorodých spoločenských skupín (charakter korešpondencie v rámci panovníckych dvorov, šľachtických rodov, nižších cirkevných predstaviteľov) umožnilo autorom meniť perspektívu, prípadne naznačiť posun vo vývoji inštitúcií, prostredníctvom ktorých sa šírili informácie. Súčasťou publikácie je obrazová príloha, ktorú prípadne mohol obohatiť aj obrazový materiál týkajúci sa inšpiratívneho príspevku o germánskych ságach či luxusných predmetoch vo vlastníctve uhorskej šľachty. Rozdelenie monografie na kapitoly ponúka prehľadné členenie práce, hoci zaradenie niektorých príspevkov do tematických okruhov, nachádzajúcich sa obsahom niekde na ich priesečníku, nie je celkom jednoznačné. Príspevky však tvoria

kvalitatívne vyvážené celky, ktoré sa vhodne dopĺňajú. Interdisciplinárnymi presahmi zároveň prekračujú tradičné vnímanie problematiky, ktorú obohacujú o nové pohľady. Monografia *Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie* je tak významným príspevkom nielen k nosnej téme práce, ale aj k poznaniu sociálnych väzieb stredovekej spoločnosti. Zásľuhou tematicky prít'azlivého obsahu však monografia nepredstavuje len prácu slúžiacu na vedecké účely, ale aj čitateľsky zaujímavý knižný titul.

Marek Druga